

נחשוב לרגע על הורינו

קום, ניצל את הפילוגים שבקרב המחותרת, ונעזר ככלא אחר נגד רעהו?
הצדפתים לא השתגעו לברר זאת במישפטו של בארבי. למה לפתוח פצעים ישנים? למה לפגוע במיתוס הלאומי? (האם מישוהו אצלנו היה שש לעשות סרט על אנשי אצ"ל שנמסרו לכוללת הבריטית על-ידי ההגנה, ועונו שם למוות?) אך אם ראשיהגסטאפו בארבי שיתף-פעולה עם פלג פרו-אמריקאי במחתרת, האם היה כבר אז קשור עם המודיעין האמריקאי? האם שרתו אצל האמריקאים מיד לאחר המלחמה? מה היה רק המשך הקשר הזה? האם בשל כך הבחירו האמריקאים את הארכיידועצן לדרום-אמריקה, בעזרת האפיפיור שחייפה על השואה?

... שוטר צרפתי מסביר מדוע שיתף פעולה עם בארבי. הוא הצליח להציל מידיו כמה אנשים. אלמלא הוא, היה בא במקומו איש גרוע יותר.

חלק גדול מן הצדפתים שיתף פעולה עם הנאצים לאורך כל הדרך. לכל אחר היתה סיבה טובה. תמיד יש למשת"פים (משתפי-פעולה) סיבה טובה.

האם מותר בכלל לשתף-פעולה עם הכובש? היכן הגבול? מי שמתחיל פעולה כדי לעזור לבני-עמנו, מתי הוא גולש לשיתוף-פעולה נגד בני-עמנו?

הרי הנאצים התנהגו בשנים הראשונות שלהם בצרפת כג'נטלמנים אמיתיים כלפי הצדפתים (הלא-יהודיים). היה כיבוש ליברלי, נאור. רק בהתגבר מילתמתי-המחתרת הפכו הנאצים גם שם לחיות-טרף. איך היו בני האוכלוסיה הכבושה אמורים להגיב בכל שלב?

... מיצעד אינסופי של בני-אדם — פשוטים ומתחכמים, גיבורים ובלבלי, מענים ומעונים. האיש המקשר בין כולם, בארבי, זקן היושב על ספסלי-הנאשמים, עדיין גא, עדיין בז לזולת. עכשיו הוא שוכן בכלא הצרפתי, עד סוף ימיו.

...הסרט מוקדש לאותה אשה בקומה השנייה. לא מצאו אותה. איש אינו יודע מה קורותיה. האם היתה גיבורה? האם יש בכלל גיבורים מלידה?

אופולס עצמו כלא את עצמו את כל השאלות האלה. אפשר לדבר איתו על כך בלי סוף (בצד הכל שאלות במחיצתו במשך שבע שעות, ועוד נותרו לי הרבה שאלות שיש לחתמי לשאול). האם היינו נוהגים כאותה אשה, באותו המצב? אופולס: "אינני חושב שמישהו יודע מראש איך היה מתנהג במצב כזה. אינני חושב שיש בכלל תשובה קבועה. זה תלוי בהרבה רבדים — איך ישת כלילת, האם היה אז ריב במישפחה, האם הילדה — מצאה חן בעיניך או לא, האם באת רגע אתה פורח או לא — האם, האם, האם. אולי היית היום מתנהג כך, ומחר אחרת." לא נותרה אלא מין תפילה בלב: שלא אבוא לעולם במיבחן כזה. ושאל אבוא — שארע להתנהג כבן-אדם.

חצי מיליון גרמנים

כשאנתנו מדברים על "פושעים נאציים" (והרי השבוע דובר עליהם עד בוש) אנתנו מקילים על עצמנו את העבודה: כאן הנאשים ההגונים (אנתנו), שם הפושעים.

במצביות זה הרבה יותר מסובך. פושע הוא מי שפוגע בחוקי-החברה. אבל כאשר המישטר כולו הוא פושעני, הרי האדם ההגון מפר את חוקי-החברה. החוק הוא לצד הפושע.

אדם הגון, במצב כזה, הוא חריג. הוא מפר את החוק. הוא מפר את מוסכמות החברה. לא אז כלבד שהוא מסתכן במאסר, בעינויים, במוות. הוא מסתכן גם בנידוי חברתי. הוא עלול להיחשב כמטרף, כתימהוני, כיוצא-דופן, כמגוחך, כדון-קיוט. הרוות ליד שולחן-המישפחה יגנו אותו.

כשאתה הולך בדרך הסלולה, שהיא רדכו של שומרי-חוק והולך-בתלם, אתה נוהג על פי האמיתות שאתה שומע אותן על כל צעד ושעל, בגן-הילדים, בבית-הספר, בבית-ההורים (לרוב), ברחוב, בכלי-התיקשות, בספרים, בקולנוע. במדינה פושענית, גם האמיתות הן פושעניות.

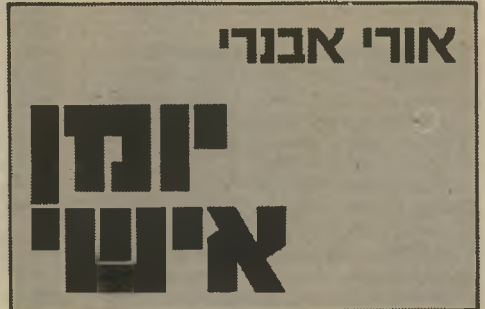
היתה מחתרת גרמנית. קטנה מאוד, אבל גם אמיצה מאוד. מאור. כמעט כל האנשים והנשים שבה נתפסו, הוצאו להורג כעינויים נוראים, לעיתים יחד עם בני-מישפחותיהם. 500 אלף גרמנים (חצי מיליון) מתו במחנות-ריכוז — קומוניסטים, סוציאליסטים, רבתיים (הן קאתולים, הן פרוטסטנטים), שמרנים הגונים, סתם מותחני-ביקורת, מספרי בדיחות על הפיירה. האם זה הרבה? האם זה מעט? האם זה כאין וכאפס לעומת גודל הפשע?

חוקרת ישראלית התלוננה השבוע בטלוויזיה שלנו על כך שספרות-הילדים הגרמנית מוציאה את אנשי-המחתרת הגרמנית מחוץ לכל פרופורציה, מעלה אותם על נס כאילו היו הם הגרמנים הטיפוסיים, הם ולא הנאצים. והרי שערוריה ואולי, בכל זאת — אולי נכון דווקא להציג אותם לנוער הגרמני של ימינו כמודלים לחיקוי ולהדהות, כמייצגים האמיתיים של העם הגרמני? האם כך ניתן לגרמנים לבנות תודעה לאומית חדשה?

אינני יודע. שאלתי את אופולס. גם הוא לא ידע. לך תדע.

יקרה, (להתראות...") מדוע דווקא שיר זה? נחשתי ושאלתי את אופולס: "האם שיר זה נחרת בזיכרוךך כשהיית ילד?" קליעה לבול: אופולס, שגולד בגרמניה, יצא משם בגיל 5 (באותו המסלול שבו יצאתי אני). אחר-כך לקח אותו אביו, בימאי קולנוע גם הוא, לטיוולים בצרפת, ושם שרו שירי-מולדת גרמניים. השיר העליון הזה, גרמני מאין כמוהו, היווה ניגוד חותך — קונטרס-פונקט — לעלילת הסרט.

אופולס ריאין בסרט, במשך שישה שבועות בלבד, כ-90 בני-אדם בארצות רבות, הכל מדברים בסרט בשפותיהם:

צרפתית, גרמנית, ספרדית, אנגלית. אינסוף טיפוסים, שכולם קשורים איכשהו בבארבי.

... ידד גרמני של בארבי, שהיה שכנו בגלות, בפרו. בארבי רימה אותו. הוא מוזעזע. זהו הגרוע שבכל הפשעים: "בגידה בחבר". הוא דרש מבארבי להחזיר לו לפחות שליש מהכסף שגנב. בארבי מצמצם עליו. הוא הלשין על בארבי. נראה שהמצוד הסופי על בארבי התחיל דווקא בזה: באיש-ס"ס שהתנקם על "בגידה בחברות", הנורא שבכל הפשעים כספרי-החוקים של אירגון-הפשע הגדול בהיסטוריה.

... איש ס"ס אחר בגרמניה. בניגוד לבארבי, איש-הגסטאפו (המישטרה החשאית), שירת איש זה בס"ס הקרבי (הואפן-אס"ס). כשאופולס מראיין אותו, הוא פונה במישרין לעבר דרשת המצלמה ומכריז: "שש אוגרות של הס"ס הקרבי הצילו את אירופה. אנתנו עצרנו את השבא הרוסי. אלמלא מה האוגרות שלנו — מייד אמנה אותן בשמותיהן, אחת לאחת! — היו הרוסים שולטים כיום בכל אירופה, עד לחוף האטי-לנטי..."

... אנשי-המודיעין האמריקאים. הם העסיקו את בארבי מייד אחרי המלחמה, כסוכן-ריגול נגד הקומוניסטים. אחד מהם רשם בתיק של בארבי: "איריאליסטי נאצי". למה התכוון? אין הוא זוכר. אתה הגרמנית, הר כלונדרי, יושבת לידו. בכל פעם שהוא מתחיל להאמר שאלה, היא מתרבת ועונה במקומו. הקהל צוחק. בכלל, צוחקים הרבה בסרט זה.

איך בכל זאת הגיע "הרוצח מיליון", איש-הגסטאפו המ' בוקס, למודיעין האמריקאי? נו, טוב, חיפשו מומחים, אנטי-קומוניסטים...

... לאורך כל הסרט צץ שוב ושוב שמו של ז'ן מולין. שליחו של דה-גול. גיבור המחותרת הצרפתית. הוא נלכד, עונה, מת. בארבי לכד אותו. איך? ראשי המחותרת בליאון התכנסו ברירה מסוימת, הבית הוקף על-ידי הגסטאפו, כל המיפקדה נעצרה. מי הלשין?

מי הלשין על ז'ן מולין? בהדרגה, צעף אחרי צעף, מתערטלת המחותרת. המחותרת הצרפתית מופאת, נושא של פולחן לאומי, שכולנו למדנו להעריך אותה בשל גבורתה, שהונצחה במאות סרטים. מיתוס יפה. אך במציאות היו בה פלגים יריבים — פרו-קומוניסטים, חסידי דה-גול, אנשי-מין, פרו-אמריקאים. הם ניהלו אינטריגות זה נגד זה, על רקע איריאולוגי, מיפלגתי, אישי. האם הלשינו זה על זה?

הפלג הימני קיים יחסים עם ראש הריגול האמריקאי בשווייץ. האם נאמר לו שם שיש להיפטר מז'ן מולין, שהיה כאילו פרו-קומוניסטי (או סתם חסיד של דה-גול, איש ימני, שהסתייג מן האמריקאים)? האם בארבי, ראש-הגסטאפו כמי

בארבי (באמצע) וזכרים בבוליביה

רו"ח על יום-השואה שלי: 10' בבוקר הלכנו לצפות בסרט התיעודי המונומנטלי מלון טרמינוס. חיו ועיתותיו של קלאוס בארבי, על ראש הגסטאפו בעיר ליון. (במלון טרמינוס שכנה מפקדה). הצפירה תפסה אותנו ברחוב. עצרתי, יצאנו, עמדנו דום. לפנינו עצה מכוננית בעלת לוחית כחולה והאות ע', המוזה את בעליה כאיש-עוה. ישבו בה שני ערכים. הם עצרו בפקק הקטן שנוצר, היססו, הסתכלו סביב, יצאו מן המכונית, היססו, עמדו, התכוננו. אולי לא ידעו במה העניין. אולי התלבטו איך עליהם להתנהג.

צפיתי בסרט במשך חמש שעות וצופות. הייתי מרותק. בשעה שלוש וחצי יצאנו, לא המומים, אלא מלאי חוויות, שאלות, תהיות. נסעתי עם זוג חברים לשפת-הים של יפו, כדי לאכול ארוחת-דיגים מאוחרת.

הים היה יפה, קרני השמש פיוזו על הגלים, היה נעים, מלצירת ציורה ויפה הביתה. לנו בנינים מחויכות. בא לי להגיד: לפני שנאכל, הבה נקדיש דקה אחת של מחשבה להורינו, שהסתלקו משם בעוד מועד, שבכותם אנתנו חיים ונמצאים כאן, במקום הנחרד הזה.

אחר-כך מיהרתי הביתה. שני פרופסורים אמריקאים באו אלי כדי לדבר על היכולת הגרעינית של ישראל. לא דיברנו על סודות. (אין לי.) מה שהטריד אותם היה: מדוע אין בישראל יכוח על הנושא הזה? יש לישראל אופציות שונות בתחום הזה, יש הרבה שאלות והרבה תשובות אפשריות, הן נוגעות לעצם קיום המדינה. איך זה יתכן שדווקא על נושא זה אין שום ויכוח ככלל? איך זה שכולנו מתנהגים כאילו אין זה נוגע לנו? קטעת את הישחה המועינית כדי למהר בחזרה למוסיאון, שם השתתף מרשל אופולס, הבימאי של הסרט על בארבי, במסיבה של שאלות ותשובות.

התכוננתי באיש מקרוב. איש מרשים, מושך, מרתק. יהודי אמיתי, אף שאמו נוצרית וכן גם אשתו. מלא לבטים, מלא הומור, מלא חוכמה, כבר אין יהודים כאלה במדינת-ישראל. במדינה שלנו הוכרחו הן היהודים אמיתיים.

כשהסתיימה המסיבה מיהרנו לחזור הביתה. בבניין המוסיאון ערבו, רחל ואני, על פני הדלת הפתוחה של אולס-הקולנוע. הציגו סרט. האולם היה כמעט ריק. סדרן החביב עורר אותנו להיכנס. נכנסנו, כדו לכתם רוקו, כדו לראות מה זה. נשארנו שם במשך שעה וחצי. צפינו בסרט ישראלי שלא ידעתי מהו, שאת התולתו החמצנו, שלא ידענו את שמו. סרט על ישראלית בת-ליאביב שנתקע במיקרה לחברה של פועלים ערביים, עובד איתם בבניין, מתחלק בחוויותיהם, נלקח לעזה לביקור אצל מישפחה. סרט משעשע על הגזענות. סרט טוב. כדעידב הסתבר לי ששמו נישואין פיקטיביים.

קרוב לחצות הלגנו הביתה. שכנה השאירה לנו קאסטה, הסרט האנגלי מכבסו יפהוים שלי. היה לו חשק לראות, בסוף משוה קל, קומדיה. סרט מצויין. הנושא: גזענות. חיוו של פאקיסטאני צעיר בבריטניה, המקים יחסים הומורסכסואליים עם פאקיסטאני אנגלי גזעני. מצחיק, אך מעורר למחשבה. כך עבר עלי יום-השואה, לגמרי במקרה, בלי כל תכנון, בצורה המתאימה לו: גזענות במשך 14 שעות.

עולמו של בארבי

המישטרה הצרפתית עוצרת מישפחה יהודית, המתגוררת בקומה השלישית, כדי למסור אותה לירי הגסטאפו, לגירוש ולהשמדה.

המישפחה והשוטרים יורדים במדרגות. בקומה השנייה נפתחת דלת, שכנה מנסה למשוך לתוך הדירה ילדה יהודיה. השוטר הצרפתי מבחין בכך, דוחף את האשה בנסות חזרה לתוך הדירה ושוטר את הדלת. הילדה נשלחת למחנות, כמו מיישפחתה.

שאלה: מה הייתי אני עושה במקום האשה הזאת? ואתה? האם היית מעוז?

בווראי. אתה גיבור. אבל אילו ידעת שבגלל זה היית עלול להישלח בעצמך למחנה-הריכוז, לעינויים נוראים? גם אז. הרי אתה גיבור. אבל אילו ידעת שבמיקרה זה ישלחו למוות גם את ילדיך הקטנים שלך?

היכן גבול הגבורה? והיך אתה חתם במאות רבות של שאלות העוברות בתודעת הצופה במשך חמש השעות של מלון טרמינוס. חיוו ועיתותיו של קלאוס בארבי. אינסוף שאלות. אף לאחת מהן אין תשובה בטוחה.

למשל: מה היה קורה לבארבי, אלמלא היו הנאצים עולים לשילטון? נער קאתולי, שנועד לכמורה. מוכשר. ציונים מצויינים. האם היה הופך לכומר, שהיה מתנכל רק לקרובים לו ומענה אותם כחשאי בעינוי-המנפש? או שהיה הופך איל-תעשייה, מנכ"ל כלשהו, שהיה מתעלל בפקידיו, באשתו, בילדיו, בפילגשו?

במשך כל הסרט חוזר ומושר, בפי מקהלה של נערי-יונה, שירעם גרמני יפהפה (להתראות, מולדת יקרה / מולדת יקרה, להתראות / אני מוכרח לנרוד לחוף חרוק / מולדת